

Projekt dotyczy sześciu gatunków ptaków: orlika krzykliwego, gadożera, bielika, puchacza, włochatki i bociana czarnego.

Puchacz: fot. Rafał Świątek www.rafalswiatek.pl

Gatunki strefowe pod szczególną ochroną

TOMASZ BAJDAK

Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne

O TYM, ŻE NIEKTÓRE GATUNKI ROŚLIN I ZWIERZĄT W POLSCE WYMAGAJĄ SZCZEGÓLNEJ OCHRONY, WIADOMO NIE OD DZIŚ. W WIELU PRZYPADKACH DO ZACHOWANIA WŁAŚCIWEGO STANU POPULACJI KONIECZNE OKAZUJE SIĘ WPROWADZENIE METOD BARDZIEJ RESTRYKCYJNYCH NIŻ OCHRONA GATUNKOWA, TAKICH JAK NP. TWORZENIE WOKÓŁ OSTOI, MIEJSC ROZRODU I REGULARNEGO ICH WYSTĘPOWANIA TZW. STREF OCHRONNYCH.

Na liście gatunków wymagających ustalenia stref ochrony najliczniej reprezentowane są ptaki: ślepowron, bocian czarny, szlachar, orzeł przedni, orlik grubodzioby, orlik krzykliwy, gadożer, bielik, orzełek, kania czarna, kania ruda, rybołów,

raróg, sokół wędrowny, głuszec, cietrzew, puchacz, sóweczka, włochatka i kraska. Dla wielu z nich, szczególnie tych związanych z rozległymi kompleksami leśnymi, bardzo ważnym w skali kraju regionem jest południowo-wschodnia część Polski, która w regionalizacji ornitologicznej zamyka się w granicach Lubelszczyzny. W związku z tym, w celu wzmocnienia skuteczności ochrony strefowej ptaków oraz poprawy ich warunków gniazdowania i żerowania, członkowie Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego wspólnie z partnerami z fundacji Natura International Polska we wrześniu 2014 roku rozpoczęli realizację projektu „Ochrona rzadkich ptaków strefowych w wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie”. Ze względu na duże zróżnicowanie zaplanowanych zadań, już na etapie pisania wniosku o ich dofinansowanie uznano, że najlepszym z funkcjonujących obecnie instrumentów wspierających realizację tego typu działań będzie fundusz Life+ prowadzony przez Komisję Europejską.

Projekt dotyczy sześciu gatunków ptaków: orlika krzykliwego, gadożera, bielika, puchacza, włochatki i bociana czarnego, występujących na 16 obszarach Natura 2000 Lubelszczyzny: Lasy Janowskie, Puszcza Solska, Roztocze, Puszcza Sandomierska, Ostoja Tyszowiecka, Dolina Sołokiji, Dolina Szyszły, Ostoja Nieliska, Lasy Strzeleckie, Lasy Parczewskie, Uroczysko Mosty-Zahajki, Polesie, Lasy Łukowskie, Dolina Dolnego Bugu, Dolina Tyśmienicy i Zlewnia Górnej Huczwy.

SUKCES LĘGOWY TO PODSTAWA

Do najistotniejszych zadań realizowanych w ramach projektu należą działania mające na celu bezpośrednią

Jeden z orlików z nadajnikiem GPS. fot. Sylwester Atyka

W pierwszym roku realizacji projektu schwytano 18 dorosłych orlików krzykliwych. Ptaki te zostały wyposażone w nadajniki GPS.

ochronę ptasich lęgów przed zidentyfikowanymi na podstawie dotychczasowych doświadczeń zagrożeniami. Wieleletnie obserwacje terenowe jednoznacznie wskazują, że do najczęstszych przyczyn strat w lęgach wśród gatunków objętych projektem należą: umyślne lub przypadkowe płoszenie ptaków przy gniazdach, niszczenie lęgów przez drapieżniki czy – tak jak w przypadku orlika krzykliwego – wewnątrzgatunkowe naturalne zjawiska takie jak kainizm, polegający na eliminacji słabszego osobnika w gnieździe z dwoma pisklętami.

Odpowiedzią ornitologów na pierwsze z powyższych zagrożeń jest przeprowadzenie prac terenowych nastawionych na wyszukiwanie gniazd ptaków. Ich efektem będzie m.in. aktualizacja zasięgu i tworzenie nowych stref ochronnych (ściślej i okresowej). Wyznaczanie takich stref wokół gniazd zabezpiecza lęgi przed płoszeniem, związanym głównie z gospodarką leśną, łowiecką oraz turystyką. Obecnie w granicach regionu ornitologicznego Lubelszczyzna funkcjonuje ponad 300 ptasich stref ochronnych, powołanych decyzją regionalnych dyrekcji ochrony środowiska (RDOŚ) w Lublinie i Rzeszowie. Większość z nich jest efektem terenowej pracy ornitologów Lubelszczyzny.

W celu ograniczenia strat w lęgach bocianów czarnych i orlików krzykliwych, spowodowanych rozpadnięciem się słabo osadzonych gniazd, w wytypowanych rewirach obu gatunków zamontowane zostaną specjalne podstawy gniazdowe o stabilnej, bezpiecznej dla ptaków konstrukcji. Platformy będą instalowane także w pobliżu wszystkich znanych gniazd puchacza, gdyż składane na ziemi jaja tego gatunku bardzo często stają się pożywieniem dla licznie występujących w lubelskich lasach dzików. Bezpośrednią ochroną miejsc gniazdowania objęta zostanie tak-

że włochatka – aby zwiększyć dostępność dogodnych dla niej miejsc lęgowych, w ramach projektu wywieszonych zostanie 80 budek lęgowych, zabezpieczonych dodatkowo przed drapieżnictwem ze strony kuny leśnej.

Ciekawym i nowatorskim w skali kraju zadaniem jest przenoszenie młodszych piskląt orlików krzykliwych z gniazd, w których złożone zostały dwa jaja, do gniazd, w których złożone jaja były niezależone lub nastąpiła strata lęgu tuż po wykluciu pisklęcia. Działanie to jest odpowiedzią na występujące u niektórych szponiastych zjawisko kainizmu, polegające na zadziobywaniu młodszego rodzeństwa przez ptaki lub wyrzucanie ich z gniazda dla zwiększenia szans na własne przeżycie. O skuteczności i zasadności tego działania lubelscy ornitolodzy przekonali się już w pierwszym roku realizacji projektu, kiedy to okaleczone przez starszego brata pisklę zostało przeniesione do innego gniazda, w którym szczęśliwie zostało wychowane przez przybranych rodziców.

NIE SAMYM GNIAZDEM PTAKI ŻYJĄ

Obok bezpośredniego zabezpieczania lęgów ptaków, w celu zachowania ich lokalnej populacji na stałym poziomie, konieczne jest równoczesne prowadzenie działań ochronnych nastawionych na poprawę warunków siedliskowych i pokarmowych. Jednym z takich zadań jest planowane przywrócenie ekstensywnego użytkowania 100 ha porzuconych, zarastających łąk. Pokryte wysoką roślinnością zielną trwałe użytki zielone w bardzo krótkim czasie stają się nieatrakcyjne zarówno dla ptaków, które potrzebują łatwego dostępu do ofiar (bociany, orlik krzykliwy, gadożer), jak i dla płazów, gadów i niewielkich ssaków

**Gadożer
to najrzadszy
z gatunków
objętych
projektem.**

for. Marcin Lenart

będących ich pokarmem. Zgodnie z założeniami projektu, właściwa struktura łąk będzie odtwarzana, a następnie będą one przekazywane w użytkowanie ich właścicielom lub dzierżawione od lokalnych rolników i użytkowane przez Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne.

W ramach projektu „Ochrona rzadkich ptaków strefowych w wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie” pilotażowo realizowane będzie również zadanie polegające na ograniczeniu śmiertelności ptaków drapieżnych i bocianów w wyniku porażenia prądem na słupach linii średniego i wysokiego napięcia. Aby właściwie wytypować miejsca realizacji zadania, w ramach którego zabezpieczonych zostanie 100 słupów średniego napięcia, w okresie letnio-jesiennym skontrolowano ponad 500 km linii energetycznych zlokalizowanych w obrębie i w najbliższym sąsiedztwie obszarów Natura 2000: Ostoja Nieliska, Lasy Janowskie, Puszcza Solska, Roztocze, Lasy Strzeleckie, Ostoja Tyszowiecka, Zlewnia Górnej Huczwy, Dolina Sołokiji i Dolina Szyszły. Kontrole przeprowadzono w dwóch terminach. Pierwsza odbyła się w sierpniu, druga we wrześniu. Taki dobór terminów nie tylko ułatwił penetrację terenu pod liniami energetycznymi (wykoszone zboża), ale przede wszystkim zwiększył prawdopodobieństwo znalezienia martwych drapieżników.

Żniwa umożliwiają ptakom szponiastym dostęp do cennych i bogatych w gryzonie żerowisk, zwiększając znacząco ich frekwencję na tego typu siedliskach. Ponadto o tej porze roku młode ptaki zaczynają koczować w okolicy gniazda, podejmując pierwsze próby łowieckie. W sierpniu i we wrześniu rozpoczyna się również wędrówka części gatunków na zimowiska, głównie trzmielojada, orlika, gadożera i błotniaków. Do kontroli w pierwszej

kolejności wybrano te obszary, na których gniazduje liczna populacja ptaków drapieżnych, lub te, gdzie w latach poprzednich w okresie późnego lata obserwowano ich duże koncentracje. Do badań wytypowano głównie linie średniego napięcia, które stanowiły ponad 90 proc. ogólnej długości wszystkich skontrolowanych linii. W wyniku przeprowadzonych prac stwierdzono 129 przypadków śmierci ptaków z 25 gatunków. Zdecydowana większość (ok. 87 proc.) była efektem porażenia prądem. Dochodziło do niego w wyniku zwarcia w momencie, kiedy ptak siadał na poprzeczce słupa średniego napięcia. Ogółem odnotowano 112 ofiar porażenia, wśród których dominowały myszołowy i bociany białe. Niestety, pod jednym ze słupów linii średniego napięcia, w pobliżu miejscowości Tyszowce, odnaleziony został martwy gadożer – skrajnie rzadki ptak lęgowy regionu i kraju. Dzięki przychylności i zaangażowaniu pracowników przedsiębiorstwa PGE Dystrybucja SA, w miejscach, w których porażone ptaki znajdowane były wyjątkowo często, na wybranych słupach energetycznych jeszcze w tym roku zostaną zamontowane specjalne osłony zapobiegające występowaniu podobnych przypadków w przyszłości.

BADAMY, POZNAJEMY, UCZYMY SIĘ

Aby móc lepiej planować i realizować ochronę strefowych gatunków ptaków, w projekcie obok działań z zakresu ochrony czynnej znalazły się także zadania badawcze, których efektem będzie lepsze poznanie zwyczajów dwóch słabo do tej pory poznanych gatunków, orlika krzykliwego i gadożera. W celu uzyskania dokładnych informacji na temat wielkości arealu żerowiskowego, ty-

W ramach projektu
wywieszonych zostanie
80 budek lęgowych
dla włóchatek.

for: Marcin Lenart

pów siedlisk preferowanych do zdobywania pokarmu oraz intensywności i trasy przelotu z miejsc rozrodu na zimowiska, zaplanowano odlów 18 dorosłych orlików krzykliwych i 2 gadożerów. Już w pierwszym roku realizacji projektu udało się schwycić 18 dorosłych orlików krzykliwych z 17 rewirów, a ptaki po zaobrączkowaniu i wykonaniu pomiarów zostały wyposażone w nadajniki GPS, pozwalające z dużą precyzją śledzić ich przemieszczanie się w rewirze lęgowym oraz trasy przelotów. Pierwsze efekty prac, ukazujące trasy przelotu orlików na zimowiska, śledzić można na stronie internetowej projektu: <http://www.strefowe.lto.org.pl>.

Ponadto w pierwszych dwóch sezonach badań opisane zostaną pod kątem pokrycia terenu i użytkowania gruntów areale łowieckie kilku par orlika krzykliwego. Wyniki prac fitosocjologicznych oraz towarzyszące im wyniki inwentaryzacji małych ssaków i gadów zostaną porównane z wynikami badań telemetrycznych, a finalnym efektem opisywanych badań będzie określenie zestawu cech charakteryzujących optymalne żerowiska gatunków.

BADAMY, POZNAJEMY, NAUCZAMY

Obok zadań nastawionych bezpośrednio na ochronę ptaków i ich siedlisk, prowadzone będą także działania edukacyjno-promocyjne, skierowane bezpośrednio do mieszkańców terenów objętych projektem. Aby ukierunkować działania edukacyjne i dalsze zabiegi ochronne, a w przyszłości móc ocenić ich skuteczność, przeprowadzone zostaną ankiety, które pomogą ocenić aktualny stan wiedzy przedstawicieli lokalnej społeczności na temat walorów przyrodniczych zamieszkiwanych przez nich te-

renów oraz roli, jaką odgrywają oni dla zachowania różnorodności biologicznej. Rzetelne rozpoznanie stosunku miejscowej społeczności do ochrony przyrody może zaowocować wyborem bardziej efektywnej strategii planowanej edukacji ekologicznej. Zagadnienie to jest szczególnie ważne w kontekście licznie stwierdzanych w obszarze objętym projektem przypadków zatrucia ptaków drapieżnych (głównie bielików) w wyniku spożycia zatrutej padliny wykładanej na pola.

PLANY NA PRZYSZŁOŚĆ

Obok planowanych efektów opisanych wyżej działań, celem realizacji projektu jest także opracowanie strategii ochrony ptaków strefowych na Lubelszczyźnie, ze szczególnym naciskiem na lokalizację siłowni wiatrowych i infrastruktury wielkopowierzchniowej. Na podstawie zdobytych do tej pory informacji i doświadczeń, śmiało można też stwierdzić, że projekt „Ochrona rzadkich ptaków strefowych w wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie” stanie się impulsem do podejmowania dalszych działań mających na celu ochronę rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków w tym regionie.

Projekt „Ochrona rzadkich ptaków strefowych w wybranych obszarach Natura 2000 na Lubelszczyźnie” współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach programu LIFE+ oraz przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

